

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

23 maja 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Dariusz Dończyk (przewodniczący)

SSN Marta Romańska (sprawozdawca)

SSN Roman Trzaskowski

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 23 maja 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Z.D.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Lublinie

z 28 września 2020 r., I ACa 284/20,

w sprawie z powództwa H.D., R.D., M.L., L.T. i D.J. - następców prawnych Z.D.

przeciwko Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Sąd Apelacyjny w [...] i Sąd
Okręgowy w R.

o zapłatę,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w Lublinie do ponownego rozpoznania i orzeczenia
o kosztach postępowania kasacyjnego.**

A.W.

Marta Romańska

Dariusz Dończyk

Roman Trzaskowski

UZASADNIENIE

Z.D. 12 sierpnia 2016 r. wniósł o przyznanie mu kwoty 26.470,26 zł tytułem odszkodowania i kwoty 100.000 zł tytułem zadośćuczynienia, obu z ustawowymi odsetkami za opóźnienie, za niesłuszne stwierdzenie wyrokiem Sądu Okręgowego w R. z 25 marca 2013 r., utrzymanym w mocy przez Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z 6 czerwca 2013 r., że złożył niezgodne z prawdą oświadczenie lustracyjne. Jako podstawę żądania określił art. 552 k.p.k.

Po rozstrzygnięciu sporu kompetencyjnego pomiędzy Wydziałem Karnym i Cywilnym Sądu Okręgowego o charakter żądania i właściwą do jego rozpoznania procedurę, zarządzeniem Prezesa Sądu Okręgowego w R. z 26 stycznia 2017 r. zostało ono zarejestrowane w Wydziale Cywilnym jako pozew o odszkodowanie i zadośćuczynienie. 2 stycznia 2017 r. powód sprecyzował żądanie i oznaczył dwie jednostki organizacyjne Skarbu Państwa jako te, z których działalnością wiąże się dochodzone roszczenie.

Pozwany Skarb Państwa - Sąd Apelacyjny w [...] i Sąd Okręgowy w R. wniósł o oddalenie powództwa i zarzucił, że działania jego funkcjonariuszy nie były bezprawne. Sądy orzekające w sprawie lustracyjnej działały w ramach porządku prawnego, a sam fakt uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania nie przesądza o odpowiedzialności. Szkoda doznana przez powoda nie jest normalnym następstwem działania lub zaniechania pozwanego, a żądane zadośćuczynienie jest za wysokie.

Wyrokiem z 1 grudnia 2019 r. Sąd Okręgowy w R. zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 30.000 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 11 grudnia 2019 r. oraz kwotę 26.470,26 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 1 kwietnia 2017 r.

Sąd Okręgowy ustalił, że wyrokiem z 25 marca 2013 r. Sąd Okręgowy w R. stwierdził, iż powód złożył niezgodne z prawdą oświadczenie lustracyjne i orzekł o utracie przez powoda prawa wybieralności w wyborach do Sejmu, Senatu, Parlamentu Europejskiego, w wyborach powszechnych organu oraz członka organu samorządu terytorialnego, zakazie pełnienia funkcji publicznej, o której mowa w art. 4 pkt 2-57 ustawy z 18 października 2006 r. o ujawnieniu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów. Wyrokiem z

6 czerwca 2013 r. Sąd Apelacyjny w [...] utrzymał w mocy to orzeczenie. W konsekwencji tego wyroku powód został pozbawiony mandatu radnego Rady Miejskiej [...].

Na skutek kasacji złożonej przez obrońcę powoda Sąd Najwyższy wyrokiem z 10 kwietnia 2014 r., IV KK 361/13 uchylił wyroki Sądu Apelacyjnego z 6 czerwca 2013 r. oraz Sądu Okręgowego z 25 marca 2013 r. i sprawę przekazał temu Sądowi do ponownego rozpoznania. Sąd Najwyższy ocenił, że wyrok Sądu Apelacyjnego wydany został z rażącym naruszeniem art. 433 § 1 i art. 457 § 3 k.p.k. przez nierozważenie wszystkich zarzutów sformułowanych w apelacji i ważkich dla dokonania wszechstronnej oceny zachowania lustrowanego powoda oraz do argumentów podniesionych w apelacji jego obrońcy od wyroku Sądu Okręgowego.

Po ponownym przeprowadzeniu postępowania lustracyjnego Sąd Okręgowy w R. wyrokiem z 13 listopada 2015 r. orzekł, że powód 15 grudnia 2007 r. złożył zgodne z prawdą oświadczenie lustracyjne. Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z 22 marca 2016 r., wydanym na skutek apelacji prokuratora Okręgowego Biura Lustracyjnego w R., utrzymał w mocy zaskarżone orzeczenie.

Po pozbawieniu go mandatu radnego powód nie otrzymał diet przysługujących radnemu za czas od czerwca 2013 r. do listopada 2014 r., tj. do końca kadencji Rady Miasta. Wysokość diety wynikała z uchwały Rady Miasta [...] i stanowiła 0,74 stawki wynoszącej 75% półtorakrotności określonej w ustawie budżetowej kwoty bazowej wynagrodzenia dla osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe - miesięcznie 1.470,57 zł. Powód nie otrzymał diet za siedem miesięcy 2013 r. i 11 miesięcy 2014 r., łącznie w kwocie 26.470,26 zł.

Utrata mandatu radnego oraz okoliczności tego zdarzenia były szeroko komentowane w społeczności lokalnej. Sprawujący funkcję radnego już czwartą kadencję powód był znany w swoim środowisku. W prasie i na portalach internetowych pojawiły się artykuły przedstawiające go jako kłamcę lustracyjnego i osobę niegodną zaufania. Od powoda odwróciła się część znajomych. Powód bardzo przeżywał niesłuszne oskarżenia go o współpracę z Służbą Bezpieczeństwa, czyli o czyn, który sam uznawał za haniebny. Powód zamknął się w sobie, był zdruzgotany i wstrząśnięty.

Nie ma jednak związku między błędnym uznaniem powoda za kłamcę lustracyjnego i udarem mózgu, który przeszedł.

Sąd Okręgowy stwierdził, że roszczenie powoda podlega ocenie na podstawie art. 417 i 417¹ k.c. Bezprawność jurysdykcyjna nie obejmuje każdej obiektywnej sprzeczności działania bądź zaniechania władzy publicznej z przepisami prawa, lecz działania lub zaniechania w oczywisty sposób naruszające prawo. Stwierdzenie niezgodności z prawem orzeczenia będącego źródłem szkody powinno nastąpić w odrębnym postępowaniu, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej (art. 417¹ § 2 k.c.). Zgodnie z art. 424^{1a} § 2 k.p.c., orzeczenie Sądu Najwyższego wydane na skutek wniesienia skargi kasacyjnej traktuje się jak orzeczenie wydane w postępowaniu wywołanym wniesieniem skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Cel postępowania kasacyjnego jest jednak ograniczony do zbadania zasadności zarzutów naruszenia prawa materialnego lub procesowego podniesionych w ramach podstaw tego środka, bez oceny charakteru tych uchybień, tj. tego, czy mają one charakter kwalifikowany w stopniu wymaganym przez art. 417¹ § 2 k.c. Uwzględnienie skargi kasacyjnej jest zatem konieczne, lecz nie przesądza, że uchylone orzeczenie sądu drugiej instancji było niezgodne z prawem w znaczeniu ustalonym w art. 417¹ § 2 k.c. Niezgodność z prawem rodząca odpowiedzialność odszkodowawczą musi mieć charakter kwalifikowany, elementarny i oczywisty. Tylko w takim wypadku orzeczeniu sądu można przypisać cechę bezprawności.

Ocena stopnia naruszenia przepisów procedury karnej przez Sąd Apelacyjny wyrażona została w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego uchylającego wyroki Sądów obu instancji wydane w sprawie powoda. Sąd Najwyższy stwierdził, że Sąd Apelacyjny rażąco naruszył przepisy art. 433 § 1 i art. 457 § 3 k.p.k. poprzez nierozważenie wszystkich zarzutów sformułowanych w apelacji, skutkiem czego było nierzetelne, niepełne rozpoznanie apelacji dokonane z pominięciem ważkich dla oceny zachowania lustrowanego zarzutów i argumentów. Ustalenie to pozwala uznać, że spełniona została przesłanka stwierdzenia niezgodności z prawem orzeczenia określona w art. 417¹ § 2 k.c. oraz że naruszenie to ma charakter kwalifikowany.

Powód nie wykazał natomiast przesłanek odpowiedzialności Skarbu Państwa - Sądu Okręgowego w R., a mianowicie rażącego naruszenia prawa przez ten Sąd.

Szkoda została zdefiniowana przez powoda w dwóch postaciach - jako szkoda materialna, polegająca na uszczupleniu majątku o kwotę niepobranych diet oraz szkoda niematerialna w postaci naruszenia dóbr osobistych powoda - zdrowia, czci, godności i dobrego imienia. Szkoda polegająca na nieuzyskaniu diet, które powód by otrzymał, gdyby nie został pozbawiony mandatu niewątpliwie mieści się w ustawowej kategorii „korzyści, którą mógłby osiągnąć, gdyby mu szkody nie wyrządzono” .

Na skutek wydania orzeczenia doszło też do naruszenia czci powoda, skutkującego poczuciem krzywdy. Powód jest przywiązany do tradycji i wartości patriotycznych. Za czyn haniebny i niegodziwy uznawał współpracę ze Służbą Bezpieczeństwa. W tych okolicznościach orzeczenie bezpodstawnie przypisujące jemu samemu zatajenie takiej współpracy stanowiło dla niego dotkliwe naruszenie jego godności osobistej. Orzeczenie w sprawie lustracyjnej stawiało powoda w złym świetle jako działacza społecznego i radnego. Wyrok, zanim został uchylony, wywoływał nieprzychylnie komentarze, uszczypliwe uwagi, obniżał prestiż i poważanie dla powoda w lokalnej społeczności. Stan taki powodował naruszenie jego dobrego imienia i renomy jaką się do tej pory cieszył.

Związek pomiędzy orzeczeniem uznającym powoda za kłamcę lustracyjnego a utratą przez niego mandatu radnego w trakcie kadencji został przesądzony przez powołane przez sąd karny przepisy ustawy lustracyjnej i jest niewątpliwy. Niewątpliwy jest też związek przyczynowy między uznaniem powoda za kłamcę lustracyjnego a naruszeniem jego godności osobistej oraz dobrego imienia i renomy. W obu przypadkach związek przyczynowy uznać należy za normalny. Sąd Okręgowy uznał, że krzywdę powoda kompensuje kwota 30.000 zł.

Odsetki od odszkodowania Sąd Okręgowy zasądził na rzecz powoda za czas po upływie siedmiu dni od doręczenia pozwanemu sprecyzowanego żądania zapłaty tego świadczenia, a odsetki od zadośćuczynienia od chwili wyrokowania (art. 481 § 1 k.c.).

Wyrokiem z 28 października 2020 r. Sąd Apelacyjny w [...] zmienił wyrok Sądu Okręgowego z 11 grudnia 2019 r. i oddalił powództwo.

Sąd Apelacyjny zaakceptował ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego oraz stanowisko, że żądanie powoda ma podstawę w art. 417 § 1 i art. 417¹ § 2 k.c., lecz ocenił, że Sąd Okręgowy nieprawidłowo zastosował te przepisy w ustalonym stanie faktycznym. Kasatoryjny wyrok Sądu Najwyższego wydany na skutek uwzględnienia skargi kasacyjnej nie przesądza automatycznie o tym, że uchylone orzeczenie sądu drugiej instancji jest – ze względu na treść art. 424^{1a} § 2 k.p.c. w zw. z art. 417¹ § 2 k.c. – niezgodne z prawem w rozumieniu art. 417¹ § 2 k.c. Sąd Okręgowy błędnie wywiódł, że zawarte w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z 10 kwietnia 2014 r., IV KK 361/13 stwierdzenie o rażącym naruszeniu przez Sąd Apelacyjny w [...] przepisów art. 433 § 2 k.p.k. i art. 457 § 3 k.p.k. stanowiło kwalifikowane uchybienie wskazujące na niezgodność z prawem w rozumieniu art. 417¹ § 2 k.c. wyroku Sądu odwoławczego. Zaniechanie w uzasadnieniu tego wyroku ustosunkowania się do wszystkich zarzutów zawartych w środku odwoławczym z reguły stanowi potwierdzenie tezy o naruszeniu prawa polegającego na tym, że na skutek niepełnego rozpoznania apelacji sąd odwoławczy utrzymał w mocy wyrok, który należało uchylić lub zmienić. Sąd Apelacyjny zwrócił jednak uwagę na części uzasadnienia wyroku Sądu Najwyższego, w której Sąd ten wskazał na istotne elementy stanu faktycznego sprawy, a dotyczące tego, że skarżący w trakcie spotkań z organami służby bezpieczeństwa przekazywał jedynie informacje powszechnie znane, jawne, a dotyczące problemów technicznych w przedsiębiorstwie, nieprawidłowościach środowiskowych, przyczyn wypadków, awarii oraz ich skutków oraz wytknął Sądowi Apelacyjnemu, że ten nie wziął pod uwagę bezspornego faktu, iż powód nigdy nie przekazał informacji szkodzących czy kompromitujących inne osoby. Kwestie te pozostały poza rozważaniami Sądu Apelacyjnego, a mogą być wyjaśnione jedynie w toku przeprowadzenia postępowania przed Sądem pierwszej instancji.

Sąd Apelacyjny wywiódł, że „ocena dowodów przeprowadzonych w niniejszej sprawie stwarzała pole do szerokiej interpretacji ustalonego stanu faktycznego. Stwierdzone zaś przez Sąd Najwyższy istnienia podstawy skargi kasacyjnej polegającej na rażącym naruszeniu prawa procesowego nie stanowi bezprawia jurysdykcyjnego będącego podstawą odpowiedzialności Skarbu Państwa na podstawie analizowanych przepisów kodeksu cywilnego”.

Brak przesłanki bezprawności działania pozwanego uzasadniał zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa w całości. Za zbędne w tej sytuacji Sąd Apelacyjny uznał przeanalizowanie pozostałych zarzutów apelacji.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego powód zarzucił, że orzeczenie to wydane zostało z naruszeniem prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.), tj. art. 417¹ § 2 w związku z art. 417 § 1 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie na podstawie prawidłowo ustalonego stanu faktycznego, że zawarte w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z 10 kwietnia 2014 r., IV KK 361/13 stwierdzenie o „rażącym naruszeniu” przez Sąd Apelacyjny w [...] przepisów art. 433 § 2 i art. 457 § 3 k.p.k. nie stanowiło kwalifikowanego uchybienia wskazującego na niezgodność z prawem wyroku sądu odwoławczego w rozumieniu art. 417¹ § 2 k.c., co w konsekwencji doprowadziło do oddalenia powództwa w całości.

Powód wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie apelacji pozwanego od wyroku Sądu Okręgowego, a ewentualnie o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Pozwany wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sądy obu instancji prawidłowo przytoczyły ustalone w art. 417¹ § 2 k.c. w zw. z art. 417 § 1 k.c. przesłanki odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez wydanie prawomocnego orzeczenia, w tym w szczególności sposób, w jaki należy wyklądać wymaganie bezprawności orzeczenia. Za ustalone trzeba uznać stanowisko, że orzeczenie niezgodne z prawem to orzeczenie niewątpliwie sprzeczne z zasadniczymi i nie podlegającymi różnej wykładni przepisami albo wydane w wyniku szczególnie rażąco błędnej wykładni lub niewłaściwego zastosowania prawa, które jest ewidentne i nie wymaga głębszej analizy prawnej. Jedynie w takim przypadku orzeczeniu sądu można przypisać cechy bezprawności. Istotą władzy sądowniczej jest orzekanie w warunkach niezawisłości, w sposób bezstronny, zależny nie tylko od obowiązujących ustaw, ale także od wewnętrznego przekonania sędziego oraz jego swobody w ocenie praw i faktów stanowiących przedmiot sporu. Rozstrzygnięcie sądu zależy także od wyników wykładni, które mogą być różne

w zależności od jej przedmiotu i przyjętych metod. W konsekwencji może istnieć szereg dopuszczalnych interpretacji danego przepisu, przy czym należy zauważyć, że samą wykładnię prawa z natury rzeczy cechuje pewien subiektywizm (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z 3 kwietnia 2024 r., I CNP 53/23).

W świetle art. 424^{1a} § 2 k.p.c. za prejudykat potwierdzający niezgodność z prawem prawomocnego orzeczenia trzeba uznać orzeczenie wydane na skutek wniesienia skargi kasacyjnej. W wyroku z 10 kwietnia 2014 r., IV KK 361/13, wydanym na skutek rozpoznania kasacji obrońcy powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego z 6 czerwca 2013 r., Sąd Najwyższy ocenił, że skarżący trafnie powołał się na podstawę kasacyjną oznaczoną w art. 523 § 1 k.p.k.

Systemową zasadą jest, że w środkach zaskarżenia orzeczeń nieprawomocnych (w środkach odwoławczych) skarżący może wytykać wszystkie wady orzeczenia i postępowania prowadzącego do jego wydania, a to w tym celu, by nie dopuścić do uprawomocnienia się orzeczenia dotkniętego jakąkolwiek nieprawidłowością. Zaniechanie skorzystania z takich dostępnych proceduralnie instrumentów w celu poprawienia własnej sytuacji prawnej zwalnia władzę publiczną od odpowiedzialności za wydanie wadliwego orzeczenia lub – z uwagi na możliwość oceny sytuacji z uwzględnieniem przyczynienia się poszkodowanego do szkody – odpowiedzialność tę ogranicza (arg. z art. 424¹ § 2 k.p.c.). Okoliczności, z uwagi na które możliwe jest wniesienie kasacji, a w postępowaniu cywilnym – skargi kasacyjnej, jako środków nadzwyczajnych, są przez ustawodawcę w pewien sposób limitowane w obu postępowaniach. W świetle art. 523 § 1 k.p.k. kasacja może być wniesiona tylko z powodu uchybień wymienionych w art. 439 k.p.k. lub innego rażącego naruszenia prawa, jeżeli mogło ono mieć istotny wpływ na treść orzeczenia. Kasacja nie może być wniesiona wyłącznie z powodu niewspółmierności kary. Kolejne ograniczenia dostępności tego środka ustawodawca przewidział w § 2 i 3 art. 523 k.p.k. Nie działają one w przypadku określonym w § 4 art. 523 k.p.k. Nie miały one jednak zastosowania do sytuacji powoda, a zatem zbędne jest ich rozważanie.

Skoro poza bezwzględными przyczynami odwoławczymi (art. 439 k.p.k.) podstawą kasacji może być tylko takie inne naruszenie prawa mogące mieć istotny wpływ na treść orzeczenia, które Sąd Najwyższy zakwalifikuje jako rażące, to

uwzględnienie na tej podstawie kasacji oznacza, że zaskarżone nią orzeczenie zostało wydane z rażącym naruszeniem prawa także w rozumieniu przepisów o odpowiedzialności odszkodowawczej za wykonywanie władzy publicznej. Uwzględniane przez Sąd Najwyższy stosownie do art. 527 § 1 *in fine* k.p.k. uchybienia sądu drugiej instancji jako podstawy wzruszenia wyroku jest możliwe wtedy, gdy uchybienie to mogło istotnie wpłynąć na treść orzeczenia, a poza tym było rażące, a zatem oczywiste i poważne. W sprawie dotyczącej powoda za takie uchybienie Sąd Najwyższy uznał naruszenie przez Sąd Apelacyjny art. 433 § 2 i art. 457 § 3 k.p.k. z uwagi na to, że Sąd ten nie rozważył wszystkich zarzutów apelacyjnych podniesionych przez powoda, co jest równoznaczne z nierzetelnym czy niepełnym rozpoznaniem środka odwoławczego. Jak okazało się, uchybienie to w istocie wpłynęło na wynik sprawy lustracyjnej, gdyż po jej ponownym rozpoznaniu zapadło w tej sprawie inne orzeczenie niż utrzymane w mocy przez Sąd Apelacyjny. Bez wpływu na tę ocenę pozostaje okoliczność, na którą powołuje się Sąd Apelacyjny, gdy twierdzi, że „ocena dowodów przeprowadzonych w niniejszej sprawie stwarzała pole do szerokiej interpretacji ustalonego stanu faktycznego”. O wyniku postępowania przed Sądem Najwyższym nie zadecydowała bowiem odmienna kwalifikacja niewadliwie ustalonego stanu faktycznego sprawy, lecz stwierdzenie, że Sąd Apelacyjny nie odniósł się do wszystkich zarzutów apelującego, nie rozważył wszystkich okoliczności sprawy, gdyż pewne jej aspekty podniesione przez apelującego pozostały poza zakresem jego ustaleń i ocen, chociaż od sądu drugiej instancji orzekającego na podstawie przepisów o postępowaniu karnym wymagany jest inny standard działania w szczególności z uwagi na skutki, jakie dla osoby pozostającej pod zarzutem popełnienia czynu karalnego wynikają z potwierdzenia zasadności tego zarzutu orzeczeniem sądu.

Mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 i art. 108 § 2 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c. orzeczono jak w sentencji. Zastosowanie w sprawie art. 398¹⁶ k.p.c. nie było możliwe, gdyż rozpoznający sprawę Sąd Apelacyjny nie rozważył pozostałych zarzutów z apelacji pozwanego poza zarzutem odnoszącym się do zastosowania art. 417 § 1 w zw. z art. 417¹ § 2 k.p.c.

A.W.

[ms]

Marta Romańska

Dariusz Dończyk

Roman Trzaskowski